

SLAVOMIR SAMBUNJAK, *GRAMATOZOFIJA KONSTANTINA FILOZOFA SOLUNSKOGA*,
Demetra, Zagreb, 1998., str. 468

Iako je prošlo već dvije godine od pojave knjige Slavomira Sambunjaka, malo tko izvan najužega kruga znanstvenika zna za nju, pa je sasvim jasno zašto se o knjizi nisu pojavili brojniji prikazi i recenzije. Na knjigu je upozorio izvanrednim prikazom, koji savršeno korespondira s tkivom i izradom knjige, prof. dr. S. Damjanović u *Vijencu* (siječanj 1999.) te prof. dr. Ljiljana Stančić u *Slobodnoj Dalmaciji* (1. II. 2000.).

Sambunjakova knjiga nam ponajprije poručuje da se i one znanstvene činjenice, koje držimo definitivnima i mislimo da im više ništa novoga ne možemo dati, mogu promatrati i vrednovati na drukčiji i nov način. Nebrojene znanstvene studije i rasprave naoko su osvijetlile sve probleme vezane za nastanak glagoljice, utvrdile njezina autora i čini se da je posljednja riječ već odavno izrečena. Stoga se u našem vremenu pitanje *kako je nastala glagoljica* može komu činiti izlišnim i anakronim, budući da odgovor znamo.

Mogli bismo složiti u povezan niz naslove poglavlja i ukazalo bi nam se svjetlo u kojem Sambunjak gleda na postanak glagoljice. Ni u jednoj knjizi slijed poglavlja tako savršeno ne odgovara slijedu piščeve misli i postupnosti dokazivanja i ishodišne teze kao što je to slučaj u promatranoj studiji. Polazište je precizno istaknuto već u prvoj rečenici tvrdnjom o zavisnosti vizualnoga i misaonoga, i cijeli će se dokazni postupak na tome temeljiti. Odmah na početku autor objašnjava i kako je došao do pojma *gramatozofija* (»po uzoru na naziv aritmozofija i gramatologija«) i što taj termin znači: »mudrost sadržana u pismu ukoliko je ono vizualan simbolički fenomen«.

Sambunjak ne zanemaruje sve dosad iznesene hipoteze i teorije o postanku glagoljice, ne zamara čitatelja njihovim izlaganjima, ali jasno i nedvosmisleno upozorava na one koje su mu bile poticajem za specifično i samosvojno raščlanjivanje problema, primjerice na hipoteze V. Jončeva i G. Černohvostova, temeljene na simbolici pisma i geometriji modela. Pritom samo usput spominje Maricu Čunčić, hrvatsku znanstvenicu koja ima spomenutoj dvojici znanstvenika srodnu tezu i koja se na hrvatskim prostorima mora istaknuti kao prethodnica Sambunjakovih istraživanja i načina razmišljanja.

U nastavku razmatranja postanka glagoljice Sambunjak kreće prema *Žitju Konstantinovu*, te samim tekstom tumači činjenice relevantne za misaoni svijet autora glagoljice i za model pisma. Koliko god životopis bio vjerodostojno vrelo, nekim se navodima ne može pridati atribut znanstvene istine ni povijesnoga podatka i argumenta, pa na tim mjestima autorova razmišljanja katkad zvuče kao domišljanja. Taj središnji dio, kojemu je svrha objasniti povijesno i duhovno ozračje u kojem se stvara glagoljica, u kojem djeluje Konstantin Filozof, prepun je podataka koje većina čitatelja prvi put susreće, prvi put sagledava na Sambunjakov način: pokazati pralik svega i smisao simbola. Autoru smo zahvalni za čitav niz spoznaja o carigradskim crkvama, o načinu njihova građenja, o dosad nepoznatim elementima *Žitja Konstantinova*, o ikonografskim elementima bitnim za razumijevanje modela glagoljice, što sve pokazuje sveobuhvatnost njegova znanja.

Sve rečeno poslužilo je kao uvod utvrđivanju pramodela prema kojem je Konstantin napravio glagoljicu. Autor tvrdi da je »glagoljicu Konstantin iznašao originalnom interpretacijom slike Boga, tj. slike Svedržitelja iz glave kupole Crkve Svetih apostola«. Korak dalje u raspravljanju vodi nas do tvrdnje da je Konstantin slova izveo iz lika *mandale*, apstraktnoga, simboličnoga i mističnoga lika,

koji je sažetak kršćanske i antičke simbolike. Njihovi dijelovi, trokut, kvadrat, križ, krug, pentagram i svastika, prepoznaju se u svakom glagoljskom slovu. U poglavlju naslovljenom *Do modela i od njega* daje se nacrt pramodela i iz njega izvode sva glagoljska slova, s točno pokazanim potezima i komentarima realizacije slova u najstarijim glagoljskim spomenicima. Smatram to najboljim dijelom knjige i nesumnjivo nezaobilaznim temeljima i polazištima za paleografska istraživanja. Odlična su i likovna rješenja.

U posebnom poglavlju govori se o paleografskim odlikama najstarijih hrvatskih spomenika (*Bašćanska ploča, Konavoska ploča, Vrbnički i Vidov brevijar*) s obzirom na nove nalaze u nacrtu glagoljice, što bi bila svojevrsna primjena Sambunjakova pronalaska na konkretnom materijalu.

U *Zaključku* autor sažima svoj interdisciplinarni pristup problemu postanka glagoljice i ujedno definira specifičnost vlastitoga pronalaska: »Konačno, potvrdu tvrdnji da je iz ovdje rekonstruiranoga modela-mandale, lika sačinjena iz križa, kvadrata, kruga i Salamunova čvora, nastalo glagoljsko pismo, pružaju vrela koja su dosad imala važnost tek u povijesti umjetnosti: ikone, freske, razni ornamentalni motivi, kroničarski podaci o slikarima – zografima i sl., što se ili nije ili se jedva dovodilo u vezu s problemom postanka glagoljice«.

Na kraju knjige navedena je impozantna literatura (277 jedinica iz raznovrsnih znanstvenih područja: filozofije, povijesti, lingvistike, povijesti religija, teologije, likovnih umjetnosti, epigrafike, arhitekture, astronomije). Prilozi donose tekstove: *Solunske legende, Žitje Konstantinovo, Traktat Crnorisca Hrabra i Konstantinovo Napisanie o pravēi věrē*. Knjiga je obogaćena iznimno zanimljivim i brojnim ilustracijama (str. 373–468), strogo povezanim s temom.

Prikaz bi mogao raspravljati o sadržaju knjige, o osnovnim postavkama i ponuđenim rješenjima, svemu onomu što zovemo strogo znanstvenim korpusom teksta. No nijedan prikaz ni prikazivač ne može dočarati atmosferu kojom se odlikuje Sambunjakova knjiga. Neobično je govoriti o atmosferi knjige, ali je Sambunjakov tekst takav da svojeg čitatelja prenosi u daleki, mistični, divni svijet, u kojem su Bog i čovjek blizu, u kojem mislilac i Bog neposredno komuniciraju, u kojem Konstantin Filozof postaje sustvaratelj jednoga novoga svijeta očitovanog u pismu. U tkivu te knjige čitatelj će naći razrješenje niza znakova i simbola koje svakodnevno susreće živeći u svijetu kršćanskoga svjetonazora, ali im ne zna značenje ni daleke prapočetke. Čitatelj će naučiti na nov način gledati ono što pripada kršćanskoj ikonologiji i skrivenu poruku simbolâ.

To što smo nazvali atmosferom nastalo je kao posljedica potpune autorove zaokupljenosti svijetom koji prikazuje, uranjanja u svijet i svijest Konstantina i njegovih stvaralačkih poteza, prodora u jednu simbiozu Konstantinove misli, filozofskog doživljaja i pronalaska pisma. To pismo više nije samo sredstvo, puki niz grafema, to je kozmos, uređeni smisljeni svijet što je mogao nastati samo po božanskom nadahnuću. Interakcija božanskog i ljudskog na granici je povijesti i legende koji autor postiže vodeći svoju analizu između strogo znanstvenog diskursa i maštovita zahvata *Žitje Konstantinovo*, u slike i stvarnost Konstantinova vremena.

Sambunjakovu knjigu trebali bi pročitati ne samo jezikoslovci nego i povjesničari, povjesničari umjetnosti, teolozi, filozofi. Interdisciplinarni pristup te knjige jedinstven je u hrvatskoj znanosti, pa držimo da nikako ne bi trebao ostati nepoznat i bez odjeka.

DARIJA GABRIĆ-BAGARIĆ